

Terhi Liukkonen-Järvinen
Tiia Luotojoki

Onerva Mäki

– erityislasten puolestapuhuja

Onerva Mäellä on takanaan pitkä työura erityispedagogiikan kehittäjänä Suomessa ja alan kehitysyhteistyön käynnistäjänä Afrikassa. Hän täytti 16. joulukuuta kahdeksankymmentä vuotta ja toimii edelleen aktiivisesti kehitysyhteistyössä.

Syntymäpäiväänsä Onerva Mäki kuvaa virstanpylvääksi. Silloin täytyy pysähtyä miettimään, mitä merkitsee olla 80-vuotias ja mitä se hänestä itsestään tuntuu. ”Pitääkö tehdä niin kuin yleensä ihmiset odottavat kahdeksankymmppisen tekevän, vai tekeekö niin kuin itsestä tuntuu hyvältä?” Onerva ei halua sopeutua ikänsä mukaiseen rooliin, vaan hän tahtoo tehdä edelleen niitä asioita, joista nauttii. Siksi hänen taloudessaan ei nähdä siivousapua eikä kaupungin ateriapalvelua, sillä Onerva ei halua sitoa itseään ulkoapäin tulevaan valmiiseen aikatauluun. Ajokortista luopuminenkaan ei ole ajankohtaista. ”Olen halunnut koko elämäni rikkoo rajoja ja aika omapäisestikin tehdä asioita. Ei tulisi heittäytyä liian äkkiä avuttomaksi, jos ei kerran tarvitse.”

Kun useimmat iäkkäät koiraihmiset miettivät, jaksaisivatko hoitaa vielä yhden koirakumppanin, niin vannoutuneena koiraihmisenä Onerva päätti teettää rakkaalla jackrusselinterrierillään Zacarolla pennut. Nämä kolme pirtettä koiravauvaa ennättivät sopivasti kotiutua uusiin perheisiinsä ennen Onervan tammikuista Afrikan-matkaa.

URA ERITYISLASTEN PUOLESTAPUHUJANA

Erityislapset ja heidän asemansa parantaminen on ohjannut voimakkaasti Onerva Mäen koko työuraa. Hän on toiminut erityispedagogiikan uranuurtajana niin Suomessa kuin kehitysyhteistyö-projektien kautta eri puolilla maailmaa. Työurallaan erityislasten parissa Onerva on aloittanut useita uusia toimintoja. Hän perusti ensimmäisen CP-luokan Helsingin raajarikkoisten kouluun ja toimi opettajana ja cp-vammaisten puheopettajana vuoteen 1962 asti, jolloin hän muutti Jyväskylään. Jyväskylän yliopistossa hän oli myös uranuurtaja perustaessaan ensimmäisenä maassa logopedian klinikan. Hän toimi logopedian lehtorina vuoteen 1969, jolloin hän siirtyi erityispedagogiikan laitokselle uuteen aistivampapedagogiikan lehtorin virkaan. Onerva toimi myös erityispedagogiikan vt. apulaisprofessorina ja Kasvatustieteen Tutkimuslaitoksen (KTL) tutkijana Jyväskylän yliopistossa. Hän on ollut myös perustamassa erilaisia vammaisjärjestöjä.

Onerva aloitti työuransa siis Helsingissä raajarikkoisten koulussa (nykyinen Ruskeasuon koulu), joka oli nuorelle vastavalmistuneelle opettajalle henkisesti vaativa työpaikka. Kun Onerva kuuli Englannissa järjestettävästä Unicefin kansainvälisestä liikuntavammaisten lasten kuntoutusta koskevasta koulutuksesta, tuntui se niin mielenkiintoiselta, että hän toivoi pääsevänsä sinne. Toive toteutui, Onerva valit-

tiin koulutukseen. UNICEF kutsui seitsemästä Euroopan kehitysmaasta seitsemän hengen tiimit, jotka koostuivat ammattihenkilöistä (ortopedi, fysioterapeutti, ammatinvalinnanohjaaja, ammattikoulun rehtori, apuvälineteknikko, sosiaalihoitaja ja opettaja). Koulutus kesti kymmenen viikkoa, ja sen nimenä oli Treatment and Aftercare of Physically Handicapped Child. Onerva Mäki edusti kehitysmaata nimeltä Suomi. Myöhemmin muista koulutukseen osallistuneista henkilöistä muodostui tärkeä epävirallinen kansainvälinen verkosto Onervalle.

Palattuaan kotimaahan hän oli mukana Suomen Vajaaliikkeisten kunto ry:n toiminnassa ja on edelleen Jyväskylän toimikunnan jäsenenä. Vuonna 1955 Onerva sai ASLA-stipendillä erikoistua Yhdysvalloissa CP-vammaisten koulutukseen ja puheopetukseen. Stipendi oli osa Suomen ja Yhdysvaltojen välistä ASLA-Fulbright-ohjelmaa, jonka tarkoituksena on edistää keskinäistä ymmärrystä koulutus- ja kulttuurialojen vaihdon kautta sekä tukea ja kehittää kansainvälistä yhteistyötä koulutuksen ja kulttuurin saralla.

Suomeen palattuaan Onerva aloitti työs-kentelyn vastaperustetussa CP-luokassa Helsingissä. Lisäksi hän jatkoi logopedian, tarkemmin fonetiikan opintojaan. Opettajan työn ohella hän toimi asiantuntijana alan eri koulutustyöryhmissä aina 1970-luvulle saakka.

Herra Niilo Mäki ja neiti Onerva Nummelin avioituivat vuoden viimeisenä päivänä 1959, viiden vuoden seurustelun jälkeen. Tuore rouva Mäki muutti Niilon luokse Jyväskylään. Jonkin aikaa Onerva kulki vielä viikot Helsingissä työssä ja samalla jatkoi logopedian opintojaan, kunnes vuonna 1964 hän sai tehtäväkseen perustaa Jyväskylän yliopistoon logopedisen klinikan. Klinikan laajentuessa sinne perustettiin lehtoraatti, jota Onerva hoiti vuoteen 1969. Onervan suuri rakkaus Niilo kuoli vuonna 1968. Onerva oli tuolloin 42-vuotias ja pienen pojan yksinhuoltaja.

Onerva Mäki on ollut Maailman vammaisjärjestöjen keskusjärjestön Rehabilitation Internationalin hallituksessa sekä Euroopan

kasvatuskomission ja Euroopan komitean puheenjohtajana. Lisäksi hän on ollut perustamassa aviomiehensä nimeä kantavaa Niilo Mäki -säätiota. Säätio perustettiin vuonna 1990, ja se ylläpitää Niilo Mäki Instituuttia. Alussa oli vain kolme henkilöä ja visio. Nämä kolme henkilöä olivat Onerva, Heikki Lyytinen ja Timo Ahonen. Tänä päivänä Niilo Mäki Instituutti tarjoaa työpaikan 29 henkilölle. ”Tämä Niilo Mäki Instituutti on ollut oikea raketti. Se tuli tilanteeseen, jossa oli tarvetta.”

ERITYISLAPSET KEHITYSMAISSA

1980-luvulla Onerva lähti viemään suomalaista erityispedagogiikan osaamista kehitysmaihiin. UNESCOssa ja RI:n Euroopan komiteassa pohdittiin ruotsalaisten aloitteesta, mitä länsimaat voisivat tehdä kehitysmaiden hyväksi erityispedagogiikan ja vammaisten lasten koulutuksen alueella. Tästä ideasta syntyi konkreettinen hanke afrikkalaisten opettajien kouluttamisesta erityisopettajiksi. Ulkoministeriön rahoituksella Jyväskylän erityispedagogiikan laitoksessa aloitettiin afrikkalaisten opettajien koulutus. Rohkea ja ennakkoluuloton asenne kannatti. Toiminta laajeni, ja ulkoministeriö myönsi rahoituksen opiskelijoiden rekrytoimiseen viidestä Afrikan maasta, kustakin kolme opiskelijaa. Rekrytointimatka oli suuri seikkailu, jonka tuloksena saatiin Jyväskylään hyviä ja motivoituneita opettajia opiskelijoiksi. Onerva toimi tämän STAFRICA-projektin puheenjohtajana ja yhtenä opettajana oman toimensa ohella.

”Ne oikein ahmivat tietoa ja lukivat hirveästi”, kuvailee Onerva afrikkalaisia opiskelijoitaan. Vuosina 1982–1986 Jyväskylästä valmistui kolme kurssia afrikkalaisia erityisopettajia, joiden opettajana toimi Onerva Mäki. Erityispedagogiikan laitoksessa panostettiin siihen, että opiskelijat saivat aivan viimeisimmän tiedon alalta. Näistä STAFRICAn opiskelijoista on kaksi väitellyt myöhemmin tohtoriksi. Laitoksen rohkeus ja panostus kannatti, sillä nykyään yliopisto- tai lisäopintoja kaipaavat afrikka-

laiset suuntaavat matkansa Suomeen. Ennen he hankkivat vastaavan koulutuksensa Englannista tai Yhdysvalloista.

Työtään arvioidessaan Onerva mainitsee tyytyväisenä, että muun muassa Sambiassa suuri osa opetushallinnon virkamiehistä on saanut koulutuksensa Suomessa. Niilo Mäki Säätiön aloitteesta ja ulkoministeriön tuella erityisasiantuntijoita on koulutettu lasten oppimisvaikeuksien tunnistamiseen, kuntoutukseen ja koulutukseen. Esimerkiksi Keniassa Kenyattan yliopistossa toimii oppimisen pulmiin keskittyvä lastentutkimuskliniikka, jonka asiantuntijat on koulutettu Niilo Mäki Instituutin projektissa. Juuri tälle Niilo Mäki Instituutin klinikalle Onerva suuntasi tämänkertaisen Afrikan-matkansa tammikuussa 2007. Työ on jatkunut Niilo Mäki Instituutin kehitysyhteistyöhankkeiden kautta ja laajentunut myös Chileen ja Baltian maihin.

Onerva on kuitenkin huolissaan kehitysyhteistyön nykytilasta ja kokee, että sen merkitystä ei tällä hetkellä täysin ymmärretä. Uransa huipulla oleva asiantuntija on vaikea saada lähtemään kehitysmaihin. Näissä maissa saatua hyödyllistä kokemusta ei arvosteta riittävästi kotimaassa. Lahjakkaat ja kunnianhimoiset ammattilaiset eivät välttämättä uskalla ottaa riskiä ja astua sivuun kotimaan haasteista, koska he pelkäävät sen kostautuvan uralla myöhemmin. Onerva toteaaakin, että nykyisin työelämä ja yhteiskunnallinen tilanne eivät tue kehitysyhteistyön laajenemista ja kehittymistä. Hänestä olisi tärkeää saada sodasta toipuville alueille kuten Kosovoon kehitysyhteistyön avulla lisää ihmisiä tietotaidoiltaan useilta eri aloilta.

Mittavasta työstään erityispedagogiikan ja logopedian saralla Onerva huomioitiin vuonna 2000 kasvatustieteen kunniaotohtorin arvolla. Onerva haluaa nähdä sen kunnianosoitukseksi erityispedagogiikan alalle ja kaikille niille, jotka tällä alalla työskentelevät asemaan tai oppiarvoon katsomatta. Kunnianosoitus on myös vammaisille. Erityispedagogiikan arvostuksen nousu onkin ollut viime vuosina huikeaa. Onervan uran alkuvuosina erityispedagogiikan

opintoja ei juuri arvostettu Jyväskylän yliopistossa eikä edes omassa tiedekunnassa. Silloin oli vielä matkaa vammaisten vuoteen, täyteen osallistumiseen ja tasa-arvoon.

Onervan koko olemuksesta heijastuu voimakkaasti hänen toimintaansa ohjaava periaate: ihmisarvon kunnioitus. ”Elämä on ainutlaatuista jokaiselle, kehitysvammaisellekin, se, että hänellä on se elämä, se on tarkoitettu hänelle ja sillä siisti. Itse kullakin meistä on oma elämä, josta olemme ensisijaisesti vastuussa.”

POLIITIKKONA JA NAISEN ASEMAN PUOLUSTAJANA

Erityispedagogiset kysymykset ohjasivat myös Onervan hakeutumista politiikkaan 1960-luvulla. Kaksitoistavuotisen kunnallispoliittisen kautensa aikana hän toimi Jyväskylän kaupungin valtuustossa, koululautakunnan varapuheenjohtajana ja kaupunginhallituksessa. Onerva oli voimakkaasti mukana saattamassa alulle CP-lasten ja -aikuisten hyväksi tehtävää työtä Jyväskylässä edesauttamalla muun muassa Huhtarinteen koulun ja CP-luokan perustamista.

Onervan uran alkuaikoina sekä politiikan että tieteen maailma oli varsin miesvaltainen. Hän herätti uransa alkuvaiheissa jopa paheksuntaa kyseenalaistamalla naisena monia vallitsevia näkemyksiä ja käytäntöjä. Perusta naisen arvolle ja oikeuksille on tullut Onervan mukaan kasvattiäidiltä. Onerva korostaakin naisten välisen tiiviin yhteistyön merkitystä ja toteaa: ”Naiseus itsessään on arvokasta ja koulutus on tärkeää.”

Kysymykseen mistä kumpuaa hänen rohkeutensa, Onerva huudahtaa: ”Sehän on elämistä! Ei tarvitse pelätä mitään, voi taistella oikeiden asioiden puolesta.”

TULEVAISUUDEN SUUNNITELMISSA KIRJOITTAMINEN

Onerva on edelleen aktiivisesti mukana monissa erilaisissa hankkeissa. Hän toimii Niilo Mäki-säätiön valtuuskunnassa ja hallituksessa sekä kehitysyhteistyöhankkeissa. Lisäksi hän konsultoi edelleen tarvittaessa eri tahoja ja on muun muassa Silta ry:n toiminnassa mukana. Silta ry on Jyväskylässä toimiva kansalaisjärjestö, joka tekee kehitysyhteistyötä vammaisten parissa. Tärkeimmäksi työkseen tällä hetkellä Onerva kuvaa kuitenkin keskeneräisten hankkeiden loppuun viemisen. Hän pohtii iän asettamia fyysisiä rajoitteita eikä halua tehdä liian kauaskantoisia suunnitelmia. Hän lisää kuitenkin, että osaavan ja luotettavan työryhmän kanssa, jonka tietää jatkavan työtään, on uusienkin haasteiden vastaan ottaminen mahdollista.

Tulevaisuuden haaveekseen Onerva mainitsee kirjoittamisen. Suurempana haaveena hänellä on selvittää Suomen psykiatrikoulutuksen nykytilaa ja tutkia, kuinka se vastaa nyky-yhteiskunnan haasteisiin. Hänen mielestään suomalaisten psykiatrien koulutusta olisi syytä tarkastella kriittisesti. Onerva kertoo, että ADHD- ja Asperger-aikuisia ymmärretään edelleenkin väärin, mikä lisää heidän ja heidän läheistensä kärsimystä. Samoin itsemurhan tehneiden läheiset jäävät usein ilman tarvittavaa apua. Näiden ihmisten tarinat ovat herättäneet hänessä halun puhua ja kirjoittaa asiasta, joka on edelleen tabu. Onerva onkin jo kerännyt aineistoa kirjoitelmien muodossa.

”JOS MINÄ OLEN SAANUT LAHJAN, NIIIN MINÄ HALUAN SEN JAKAA”

Onerva Mäen työtettä voisi kuvata valtauttavaksi. Hän on hyödyntänyt Englannista ja Yhdysvalloista saamiaan oppeja työssään Suomessa ja näitä kokemuksiaan edelleen kehitysyhteistyössä muun muassa Afrikassa. Hän huomaa epäkohdan, nostaa sen esille ja osallistuu kehittämistyöhön asian korjaamiseksi. Kun asi-

at alkavat toimia, hän vetäytyy sivummalle ja etsii jälleen uusia haasteita. Onerva itse puhuu omien taitojen jakamisesta ja antamisesta muiden käyttöön sekä halusta auttaa ihmisiä. ”Jos minä olen saanut lahjan, niin minä haluan sen jakaa”, hän toteaa. ”Ei tällaisella alueella kukaan pakosta ole – halu tässä elämän virrassa olla tekemässä jotakin oman elämänsä kautta, jolla voi auttaa jotakin, joka tarvitsee sitä.”

Voimakkaan naisen ja uranuurtajan merkittävimpänä voimavarana ovat hyvät ystävät. ”Olen saanut hirveän rikkaan elämän. Olen miettinyt, mikä siinä on takana ja olen tullut siihen tulokseen että minulla on erittäin hyviä ystäviä, sellaisia samanhenkisiä, elämänikuisia ystäviä eri puolilla maailmaa. He ovat yleensä voimakkaasti eläviä ja aikaansaavia naisia, joiden kanssa ystävyyden side ei ole koskaan katkennut. En koskaan myöskään ole unohtanut 92-vuotiaana kuolleen mummuni esirukouksia ja niiden kantavaa voimanlähdettä.”

Terhi Liukkonen-Järvinen opiskelee kasvatustieteitä ja Tiia Luotojoki erityispedagogiikkaa Jyväskylän yliopistossa. He ovat olleet koulutustoiminnan harjoittelijoina Niilo Mäki Instituutissa lukuvuonna 2006–2007.